

מעדני כהן

משיעוריו של הגאון רבי נפתלי הכהן קופשיץ שליט"א



גליון 5

פרשת כי תצא תשע"ט

אינם ברכה לבטלה שהרי יצא בהם יד"ח תפלה אלא שתפלתו לא הושלמה כדין וחוזר כדי להתפלל התפלה בשלמותה.

וכה"ג מבואר מדברי הרמ"א (בסי' תכ"ב) שכ' שם הרמ"א במי שמסופק אי אמר יעלה ויבוא בר"ח בתפילתו שאינו חוזר, דאע"פ שבכל הזכרה בעלמא כמוריד הגשם וכה"ג שנסתפק אם אמר אמרינן דמסתמא לא הזכיר אלא אמר כסדר הרגיל אצלו בתפלה, אכן לענין יעלה ויבוא סובר הרמ"א דכיון דליכא ל' יום שלא אמר בהם יעלה ויבוא לא חשיב שרגיל להתפלל בלא יעלה ויבוא, ואינו חוזר דאמרינן ספיקא דרבנן לקולא¹, ולמעשה לא קיי"ל כדבריו בזה משום דהאחרונים ס"ל שמכל מקום הרגל הלשון שלא לומר יעלה ויבוא אבל מכל מקום חזינו מדבריו דבספק אינו חוזר.

ולכאור' קשה כמו שהקש' לעיל בברכת הקל הקדוש, דכיצד פסק הרמ"א דספיקא דרבנן לקולא והרי הרמ"א איירי גם באופן שהוא עומד בתוך תפלתו ונסתפק אם אמר יעלה ויבוא וס"ל דאינו חוזר והרי הוא ממשיך בתפלתו בספק חסרון יעלה ויבוא ואם לא אמר יעלה ויבוא הרי כל המושך השמונה עשרה הם ברכות לבטלה, וע"כ צ"ל דהביאור בזה כמו שהסכימו כל הראשונים² דהיא שלא הזכיר יעלה ויבוא חשיב שהתפלל אך לא התפלל תפילה שלימה וצריך לחזור, והיא דמספקא ליה ואמרינן ספיקא דרבנן לקולא לא יהיו הברכות אח"כ ברכות לבטלה שהרי יצא בהם חובת תפלה.

וכן י"ל בעניינו שגם אם לא הזכיר המלך הקדוש חשיב שהתפלל ועולה לו למאה ברכות וכמו שאמרו בשם מרן החזו"א על השוכח יעלה ויבוא שעולה לו למאה ברכות, אלא שלא התפלל בשלימות, ואי"ז כאילו לא התפלל כלל, ולכן בספק היכא דאמרינן ספיקא דרבנן לקולא יכול להמשיך תפלתו ואינו נכנס בזה לספק ברכות לבטלה.

והנה כבר עמד בזה הגר"ש רוזנבסקי זצ"ל בס' 'זכרון שמואל' (סי' כ"ב) שנסתפק אם הזכרת המלך הקדוש הוי הזכרה בעלמא והיא לא הזכירה חשיב שהתפלל או שהוא מעצם נוסח התפלה והביא לזה כמה ראיות.

יבואר דמה דמהני לתקן תכ"ד המלך הקדוש אינו אלא מספק דלרש"י לא מהני ומכל מקום אינו חוזר

ולכאורה יש להביא ראיה מכרעת שאינו אלא כהזכרה ממה שכתב בתשובות הרשב"א שהובא בשו"ע דמהני לתקן תכ"ד המלך הקדוש, דהנה אמרינן בברכות (דף י"ב ע"א) פשיטא היכא דקא נקיש כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא יצא, דאי נמי אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא דהא תנן על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, אלא היכא דקא נקיש כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא פתח וברך אדעתא דחמרא וסיים בדשכרא מאי, בתר עיקר ברכה אזלינן או בתר חתימה אזלינן¹.

¹ ויש להעיר על דבריו דמציעו ל' יום שאינו אומר בהם יעלה ויבוא ברצח כלל, והוא בימים אלו מר"ח אלול עד סוכות שאין אומרים יעלה ויבוא ברצח אלא בתוך תפלתו בברכת קדושת היום, ואם כן עבר עליו ארבעים וחמישה ימים שלא הזכיר יעלה ויבוא ברצח והורגל שלא לומר יעלה ויבוא וא"כ צריך התרגל מחדש וכל זמן של הורגל לומר יעלה ויבוא הרי הוא בחזקת שלא אמר וצ"ע.

² וראיה אלימא לזה מהא דכתב השו"ע סימן רכ"ו שאם הש"ץ שכח יעלה ויבוא אינו חוזר וסומך על מה שזיכר ר"ח במוסף ואי נימא דהוי כלא התפלל מאי מהני שזיכר במוסף הרי לא התפלל וע"כ שאינו אלא חסרון בתפלתו ואם יזכירו במוסף סגי להש"ץ דלא מטרחינן צבורא שיחזור ש"ץ את תפלתו, והוא הלכה מוסכמת לכל הראשונים כמבואר בגמ' ברכות דף ל' ע"ב.

יבואר מה דינו של מי שאמר הקל הקדוש בעשרי"ת וחזר ואמר המלך הקדוש ומספקא ליה האם תיקן בתוכ"ד או לא

אמרינן בברכות (דף י"ב): 'ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש מלך אוהב צדקה ומשפט חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט, וכו' מאי הוה עלה אמר רב יוסף האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט רבה אמר המלך הקדוש והמלך המשפט והלכתא כרבה'.

והראשונים כתבו שאם לא הזכיר בעשרת ימי תשובה בברכה שלישית בחתימה 'המלך הקדוש' צריך לחזור לראש התפילה, וכן אם לא הזכיר בברכת השיבה שופטנו בחתימה 'המלך המשפט' חוזר, ונחלקו המחבר והרמ"א האם חוזרים על מלך אוהב צדקה משפט דהשו"ע (סימן תקפ"ב) כתב דחוזר, אך הרמ"א סימן קי"ח כתב דאינו חוזר משום דסו"ס הזכיר שם מלכות, אך אם אמר הקל אוהב צדקה ומשפט לכו"ע חוזר שלא הזכיר שם מלכות בחתימת הברכה. עוד מבואר בשו"ע שם בשם הרשב"א שאם טעה ואמר הקל הקדוש וחזר בתוך כדי דיבור ואמר המלך הקדוש שאינו חוזר.

ויש לדון במי שאמר הקל הקדוש ואח"כ חזר ואמר המלך הקדוש ומספקא ליה אם היה בתוכ"ד או לא, האם צריך לחזור מספק, ובספק כה"ג ליכא חזקה שלא אמר המלך הקדוש אלא אמר כמו שאומר כל השנה הקל הקדוש, דהרי כאן אמר בודאי הקל הקדוש ותיקן המלך הקדוש אלא שנסתפק אם תיקן עצמו בתכ"ד.

יבואר מה הדין בספק בירך ברכה אחת אם חוזר או ממשיך ממקום הברור לו שלא אמר

ובפשטות הדין הוא שאינו חוזר דספיקא דרבנן לקולא, אלא שכל זה אינו אלא בסיים את תפלתו ונסתפק אם צריך לחזור ולהתפלל אמרינן ספיקא לקולא אבל אם הוא עומד בברכת המלך הקדוש ונסתפק אם תיקן תכ"ד יש להסתפק מה שכבר נודע שנסתפק בקהלות יעקב ברכות סימן י"ז במי שנסתפק בשמו"ע אם אמר אחד מהברכות אם חוזר לומר הברכה המסופקת שאם אינו חוזר וממשיך בתפלתו אם לא אמר אותה ברכה הרי כל הברכות שיאמר מכאן ואילך הרי יהיו לבטלה שהרי הברכות מעכבות זה את זה ולהכי צריך לחזור ולומר את הברכה המסופקת ופליג על החיי אדם שם והביא ראיה מהאור זרוע לדבריו יעו"ש וידוע שהחזון איש אמר שהצדק עם הקהלות יעקב.

והכי נמי אם נסתפק אם תיקן המלך הקדוש בתכ"ד הרי על הצד שלא הזכיר המלך הקדוש בתוכ"ד הרי המושך תפלתו הוא ברכות לבטלה, שאי"ז ככל ספק אם אמר או לא דאמרינן ספיקא דרבנן לקולא דהתם הוי שב ואל תעשה, אך כאן אם נאמר ספיקא דרבנן לקולא הרי על הצד שלא אמר הרי הוא אומר בקום ועשה ברכות לבטלה, ונמצא קולו חומרו וצ"ע.

יבואר דהיא דלא הזכיר בעשרי"ת המלך הקדוש לא חשיב שלא התפלל אלא התפלל תפילה חסירה

אמנם י"ל דהיא שלא הזכיר המלך הקדוש כלל וגמר את תפלתו לא חשיב כלא התפלל וברכותיו לבטלה אלא שהתפלה היא תפלה אלא שהיא תפילה חסירה, ומומילא בענינו דהוי ספיקא דרבנן, אע"פ שאינו חוזר מספק אינו מכניס את עצמו לספק ברכות לבטלה על הברכות שיברך אח"כ שהרי

ואין לומר דהכא איכא תלתא ספיקי שהרי גם להרי"ף והגאונים דס"ל דבעיא דהש"ס איירי באופן שכבר אמר שלא דין ותיקן תכ"ד ומספקא להו אי מהני לתקוני והוי בעיא דלא איפשטא וספיקא לקולא וא"כ איכא תלת ספיקא חדא דאפשר שלא תיקן תכ"ד ואפי' תיקן תכ"ד אפשר דקיי"ל כרש"י דלא מהני תיקון תכ"ד ואפי' להרי"ף הוי בעיא דלא איפשטא, ואפשר דחשיב חד ספיקא רש"י דלא מהני בוודאי ולהרי"ף הוי ספק דהש"ס וצ"ע.

ולעניין אי בתלת ספיקי אמרינן ספק ברכות להחמיר יעויין בברכי יוסף סימן ז ובמחזיק ברכה שם שהביא פלוגתא המשאת משה והמכתם לדוד אי בתלת ספיקי אמרינן ספק ברכות להחמיר וצ"ע.

יבואר שיכול לעשות עיצה כדי להינצל מפלוגתא באם לא אמר המלך המשפט

והנה בנידון הנ"ל לענין מי שמסתפק אם תיקן המלך הקדוש דנתבאר דיכול להמשיך מספק העירוני הערה נפלאה, דלכא' יש כאן מקום לומר שצריך לחזור משום דאין ספק מוציא מידי ודאי, ⁴והיינו דודאי אמר תפילה שלא כהלכה שהרי אמר הקל הקדוש וספק אם תיקן בתוכ"ד ואמר המלך הקדוש אין ספק תיקון מוציא מידי ודאי שהוא אמר שלא כהלכה וצריך לחזור.

יבואר אם נכון לומר קודם עשיית מלך אוהב צדקה ומשפט המלך המשפט' תשעים פעמים

אך י"ל בזה דהקושיא מעיקרא ליתא ויש לבאר בזה בהקדם מה שהוקשתי בקושיא אחרת, דהעירני ת"ח אחד לענין חתימת המלך המשפט בעשיית דכמו שנתבאר שיש בזה מחלוקת השו"ע והרמ"א כמו שהובא לעיל האם חוזרים אם שכח ואמר מלך אוהב צדקה ומשפט דלדעת השו"ע חוזר, ולדעת הרמ"א אינו חוזר, ואם שכח אינו חוזר כהכרעת הרמ"א ואפי' הנהגים כהמחבר נוהגין דאמרינן ספק ברכות להקל נגד השו"ע ואינו חוזר כמבואר בבן איש חי.

והנה לענין הזכרת ותן ברכה מהני לומר תשעים פעמים ותן ברכה עם המילים שאומרים לפ"ז, ועי"ז הוא מרגיל את עצמו לומר באותו המקום ותן ברכה ואם אינו זוכר אם הזכיר או לא תלינן דמסתמא הזכיר, אך בברכת הקל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט א"א לעשות כן שצריך לומר את המילים שאומרים לפ"ז ואם יאמר ברוך אתה השם המלך המשפט הוא אינו מרגיל את עצמו בזה, שכשיאמר שם השם כתיקנו יאמר מלך אוהב צדקה ומשפט.

אך אותו ת"ח ששמע מגדול אחד שיאמר תשעים פעמים 'מלך אוהב צדקה ומשפט המלך המשפט', וכשאומר כתיקנו המלך המשפט שפיר, אך אם יטעה ויאמר מלך אוהב צדקה ומשפט הרי הוא ימשיך בתוכ"ד לומר המלך המשפט ועי"ז מועיל לו, וכמו שכתב השו"ע לענין הקל הקדוש דמהני לומר בתוכ"ד המלך הקדוש, והוא עצה נפלאה שלא ליכנס לספק ברכות בעשרת ימי תשובה.

יבואר שתיקון בתוכ"ד אינו עקירת האמירה הראשונה אלא הוספה בברכה

אך אותו חכם פקפק באותה עיצה, שאמר דכל מה דמהני לומר בתוכ"ד המלך הקדוש או המלך המשפט היינו שהוא מתקן את מה שאמר וחוזר בו מדבריו, אך הכא שמרגיל את עצמו לומר 'מלך אוהב צדקה ומשפט המלך המשפט' הרי אינו אומר כן כתיקון על דבריו אלא שכך הרגיל עצמו לומר מלך אוהב צדקה ומשפט המלך המשפט, וא"כ היכן שיטעה ויאמר מלך אוהב

ובפי' הסוגיא שם פי' רש"י שהנידון הוא שהחזיק את הכוס על דעת דהוי חמרא ואח"כ כשבא לומר בפה"ג נזכר דהוי שיכרא ובוה מספקין, ולהלכה הוי ספיקא דרבנן לקולא.

אבל התוס' והרי"ף פירשו הגמ' דאיירי שפתח וברך בפה"ג וכשזכר שהוא מים תיקן בתכ"ד לומר שהכל נהיה בדברו ובוה מספקא להו אם יצא יד"ח אבל בפתח אדעתא דחמרא וברך כהוגן בוודאי יצא ולא נסתפקו בו כלל.

ובשו"ת הרשב"א (חלק א סימן לה) איתא וז"ל 'שאלת שליח צבור שטעה ואמר האל הקדוש בעשרת הימים שבין ראש השנה ליום הכפורים וחזר בו תוך כדי דבור ואמר המלך הקדוש מאי חוזר או אינו חוזר, ואם תמצא לומר חוזר לתחילת אותה ברכה שלישית הוא חוזר או דילמא לראש הוא חוזר כדין יחיד שטעה שהוא חוזר לראש.

תשובה מתוך שאלתך ניכר שאתה מפרש מחלוקתן של רב ור' אליעזר בהקל הקדוש בדיעבד היא. וכן דעת הרב אלפסי ז"ל וכן נראין הדברים ואף על פי שידעת שאין הכל מודין לו. ומ"מ לענין זה שסיים המלך הקדוש לדברי הגאונים ז"ל וגירסתם (ברכות דף י"ב) בדנקיט כסא דשיכרא בידיה וסבר דחמרא הוא פתח בדחמרא וסיים בדשיכרא הכא ודאי אינו חוזר, דהתם נמי אי סיים בדחמרא לא יצא דהא שיכרא הוא. ואפילו הכי כי סיים בדשיכרא ואמר בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו יצא. וכדאסיקנא התם דהרי זה כמוסיף בשבב באמצע ומסיים בענין ברכתו ואין הכל הולך אלא אחר החתום והכא נמי לא שנא. ואף דעת הרב ז"ל כן דאם פתח ממש בדחמרא וסיים בדשיכרא יצא. אבל לדברי רש"י ז"ל לא יצא בדפתח ממש בדחמרא. אלא דוקא בדפתח אדעתא דחמרא כלומר שפרש ואמר ברוך אתה ה' על דעת שיוכיר חמרא ולא הזכיר חמרא אלא שיכרא והיינו סיים בדשיכרא. אבל אילו הזכיר ממש חמרא לא יצא הכא נמי לא יצא. ודברי רש"י ז"ל נוחין לי בפירושו אותה הלכה יותר וכן כתבתי שם במקומה. ומכל מקום לעשות מעשה כנגד הגאונים ז"ל ולחייב לחזור אין בנו כח ושב ואל תעשה טפי עדיף, עכ"ל.

ומבואר בתשובות הרשב"א דאע"פ דס"ל דלשיטת רש"י אם סיים על השיכרא ברכת בפה"ג ואח"כ נזכר מיד והוסיף שהכל נהי' בדברו לא מהני, וה"ה דלשיטת רש"י אם טעה ואמר בעשיית הקל הקדוש ואח"כ אמר בתוכ"ד המלך הקדוש לא יצא וצריך לחזור לראש, מכל מקום אם תיקן בתכ"ד המלך הקדוש אינו חוזר מספק.

ולכא'ו משמע דאף אם הוא עומד בתוך התפילה ועשה כנ"ל הרי הוא יכול להמשיך ולהתפלל ולא איירי אלא לאחר שסיים תפילתו דהוי שוא"ת, ואף שלשיטת רש"י הרי לא אמר המלך הקדוש ומ"מ מותר לו להמשיך בתפילה ואי"ז ספק ברכות לבטלה, וע"כ הטעם כנ"ל דאם לא הזכיר הקל הקדוש לא חשיב כלא התפלל אלא הוי תפילה חסירה³, ופשוט.

וא"כ הכי נמי בענינו שנסתפק לו אם תיקן בתכ"ד לא יחזור ויתפלל וימשיך להתפלל אפי' שהוא בתוך תפלתו שהרי גם בלא אמר המלך הקדוש לא הוי ברכותיו לבטלה והוי תפלתו תפלה.

יבואר דבספק ספיקא בברכות אמרינן להקל ויש להסתפק האם גם בתלתא ספיקי אמרינן כן

ואע"פ שבענינו איכא ספק ספיקא דשמא לא תיקן בתוכ"ד ואפי' את"ל דתיקן שמא הלכה כרש"י דאין מועיל לו תיקון, וא"כ גריעי משאר ספיקא ואפשר דבוה לא אמרינן ספק ברכות להקל, מ"מ הרי כבר הורה רבינו בעל המשנ"ב (סי' רט"ו) בשם הח"י אדם דאמרינן ספיקא דרבנן לקולא בספק ברכות אפי' בספק ספיקא.

⁴ ואינו נוגע לסוגיא דאין ספק מוציא מידי וודאי דהתם איירי בספק הרגיל ומצוי ובוה יש לדון דספק יוצא מידי וודאי אבל בזה אינו ספק הרגיל אלא ספק השקול ובמקום דבוודאי איכא קלקול אפשר דהיכא דיש ספק אם תיקן אמרינן דכל דוודאי קלקל אין ספק תיקון מוציא מידי וודאי.

³ ואין לומר דמותר לו להמשיך בתפילה אפי' היכא שיש ספק שמא הוי ברכות לבטלה דהחזו"א הסכים לדברי הקה"י שאמר שאינו יכול להמשיך בכה"ג.

הקדוש ואם נסתפק אם אמר המלך הקדוש תכ"ד הרי הוא ספק אם המלך הקדוש מצטרף לברכה וא"כ חשיב כספק אמר המלך הקדוש וא"כ לא שייך לומר בזה הכלל של אין ספק מוציא מידי ודאי שאמירת הקל הקדוש אינה קלקול בתפלה שצריך לעוקרו וכנ"ל.

יבואר דהיכא דמעיקרא הי' בדעתו להוסיף בחתימה אפי' רש"י מודה דיוצא

וביותר נראה לומר דבעיצה הנ"ל גם רש"י מודה בזה דמהני, דאף שנתבאר שרש"י סובר דאין מועיל לתקן בתוכ"ד כגון לומר שהכל אחר שאמר בופה"ג בתוכ"ד וכן לתקן אחר אמירת הקל הקדוש המלך הקדוש, מ"מ כאן הוא מודה בזה.

והיינו דהתם איירי שבתחלה היה דעתו לומר בופה"ג ואח"כ נזכר ותיקן בתוכ"ד שהכל בזה ס"ל לרש"י דלא מהני, והטעם משום דמיד שאמר בופה"ג נסתיימה הברכה שהרי יש מטבע של ברכת בופה"ג בסיום ברכת היין ובה ס"ל דלא מהני להוסיף כלום לאחר שסיים אפי' בתוכ"ד, אבל היכא שבתחלה היה דעתו לסיים את הברכה שלא כמטבע שטבעו חכמים בתוספת הברכה הראויה שפיר מודה רש"י דמהני.

ולכן י"ל דהיכא שהוא מורגל לומר 'מלך אוהב צדקה ומשפט המלך המשפט' וכך כוונתו לסיים את הברכה שפיר מודה רש"י דמהני להוסיף אחר גמר הברכה המלך המשפט.

יבואר דעפ"י הנ"ל מיושבת שפיר קושיית המג"א והגר"א על דברי השו"ע בהל' יו"ט

ויש להוסיף בזה דהנה המג"א הקשה על דברי השו"ע (בס' תפ"ז ס"א) שכתב וז"ל 'ואם אמר מקדש השבת וחזר בו תוך כדי דיבור יצא אחרי שהוא יודע שהוא יום טוב' ומבואר דאם לא זכר שהיום יו"ט אינו מועיל וצריך לחזור, מאי שנא ממה שכתב השו"ע (בס' תקפ"ב) שאם טעה ואמר בעשי"ת הקל הקדוש ותיקן בתוכ"ד ואמר המלך הקדוש יוצא ולא חילקו בין אם הי' בדעתו ובין אם לא [וברוב פעמים ששוכח אינו בדעתו].

ואפשר לומר בבואר הדבר דיש לחלק בין כשאומר מקדש השבת ביו"ט לכשאומר הקל הקדוש בעשי"ת, דהיכא שהוא אומר מקדש השבת ביו"ט הוי ברכה אחרת ואי"ז אותה הברכה בשינוי לשון, ולכן רק היכא דבדעתו שהיום יו"ט יוצא משום שדעתו לומר מקדש ישראל והזמנים אלא שנתקל בלשונו ואמר מקדש השבת, אבל היכא שאין בדעתו כלל לומר מקדש ישראל כבר נסתיימה הברכה בברכה אחרת.

אבל בברכת אתה קדוש כשחותם הקל הקדוש אם הוא ממשיך המלך הקדוש בתוכ"ד אפי' שלא הי' בדעתו שהיום עשי"ת שפיר דמי, שהרי ברכת הקל הקדוש אינה ברכה אחרת מהמלך הקדוש אלא שצריך להזכיר מלכות בברכה ומאחר ובתוכ"ד הוסיף בברכתו שפיר דמי, ורק כשסיים בברכה אחרת בזה אינו יכול להמשיך לומר ברכה אחרת בתוכ"ד אלא אם היה בדעתו בתחלה לזו הברכה.

ומבואר בזה כמו שנתבאר דתיקון בתוכ"ד אינו עקירת האמירה הראשונה אלא הוספה בברכה, ולכן כשמתקן מיד מקדש ישראל והזמנים לא מהני היכא שלא הי' בדעתו לזה בתחלה משום דסיים בברכה אחרת, ולכן בהקל הקדוש דאי"ז סיום בברכה אחרת שפיר מהני אף אם לא הי' בדעתו לזה מתחילה.

אלא דיש להעיר בזה דאי מודה רש"י בהכי מ"מ הרשב"א בתשובה שם כתב דלרש"י לא מהני לתקן המלך הקדוש והרי הוא אותו עניין ברכה וצ"ל דמכל מקום כל שחשב לסיים בברכה בנוסח ברכה אחרת תו אינו יכול לתקן אחר שסיים הברכה לרש"י.

צדקה ומשפט וימשיך כהרגלו לומר המלך המשפט אין בכוונתו לתקן כלום, ובה לא מהני לתקן את קלקולו.

אמנם באמת אין בזה שום טענה על אותה עצה נפלאה, ובהכי גם מסולקת הקושיא הראשונה דאין ספק מוציא מידי ודאי, דבתשובת הרשב"א שהזכרנו (סי' ל"ה) מבואר להדיא שהיכא שהוא אומר על השכר בורא פרי הגפן ואח"כ הוא אומר בתוכ"ד שהכל אינו עוקר את מה שאמר בפה"ג שהרי הקב"ה בורא את פרי הגפן ג"כ אלא הוא מוסיף ואומר שהכל ובהכי אף ששינה ממטבע שטבעו חכמים מ"מ יצא בדיעבד, והחתימה עצמה אע"פ שהוסיף בה ברכות לא פוגע בברכה כיון שלבסוף חתם הברכה כדין, וכן מבואר שם ברשב"א דאין התיקון עקירת הטעות אלא הוי הוספה על הברכה.

ומה דלא מהני תיקון אחר כ"ד אם אינו אלא הוספה בברכה היינו טעמא משום שכל שכבר עבר כדי דיבור כבר נקבע הברכה כמו שסיים בתחלה ורק אם תיקן תכ"ד הוי ההוספה כחלק מן הברכה.

ונראה פשוט דאי מהני תיקון תכ"ד אחר שאמר מוריד הגשם בזה אי אין כוונתו לתקן אלא שרגיל לומר מוריד הגשם מוריד הטל נראה דאינו עוקר אמירתו שאמר מוריד הגשם אבל בנדון דידן שאינו קלקול אלא שצריך לומר המל המשפט אינו צריך לעקור מה שאמר ושפיר אמר המלך המשפט.

יבואר אם כשאמר מוריד הגשם מועיל לומר מוריד הטל בתכ"ד לתקנו

והנה בבה"ל סימן קי"ז ס"ג כתב בשם הח"א דמי שאמר מוריד הגשם בימות החמה וחזר תכ"ד מהני, ובאמת צ"ע למה חשיב חזרה במה שאמר ותן ברכה שאין כאן חזרה כלל ממה שאמר ואם היה אומר תכ"ד בימות הגשמים ונמצא שאמר ותן טל ומטר בימות הגשמים נמצא שלא היקל כלל ותיקן מה שביקש גשמים אבל במה שאמר ותן ברכה אין כאן חזרה כלל ואין כאן תיקון ממה שאמר וצ"ע.

ובחיי אדם (כלל כ"ד בנשמת אדם אות א') כתב אחר שכתב דהיכא שאמר בקיץ ותן טל ומטר ותיקן תכ"ד ותן ברכה שיצא כמו כל תיקון תכ"ד, כתב שם דלהרשב"א הנ"ל אינו מועיל לומר בתוכ"ד מוריד הטל, והטעם אפשר כמו שנתבאר לעיל דאין בזה עקירת מה שאמר משיב הרוח ומוריד הגשם, דמוריד הטל אינו חזרה ממוריד הגשם, ואם הזכיר לא יועיל לו לומר בתוכ"ד מוריד הטל, ולכן הוא צריך לחזור לראש הברכה, ובה כיון שהתחיל הברכה מתחלה אין כאן חסרון בהזכרתו גשמים בתפלה, יעו"ש.⁵

ולפי משנ"ת ברשב"א דאמירת המלך הקדוש תכ"ד לא מהני בתורת חזרה אלא שהוא תוספת בברכה, א"כ לא שייך לשאול על העיצה הנ"ל דכיון שאינו מתכוון לעקור לא מהני מה שאמר המלך הקדוש תכ"ד, דבאמת אינו צריך לעקור את מה שאמר הקל הקדוש כשמתקן וכנ"ל, אלא הוא צריך להוסיף בברכתו המלך הקדוש והכי נמי כיון שאמר 'מלך אוהב צדקה ומשפט המלך המשפט' לא הפסיד שהרי אמר המלך המשפט ומה שאמר בתחלה מלך אוהב צדקה אינו מחסר בברכתו, ואע"פ שהוא משנה ממטבע שטבעו חכמים מ"מ עדיף לעשות כן, דהיכא שיטעה אם לא יעשה כן הרי תפילתו תלויה במחלוקת ופלא על הפוסקים שלא כתבו כן.

יבואר שאין בזה משום אין ספק מוציא מידי וודאי שהרי אינו צריך לעקור אמירתו אלא ספק אם הוסיף בברכתו

ובזה יש ליישב מה שהקשינו אמאי בספק אמר המלך הקדוש תכ"ד לא אמרינן אין ספק מוציא מידי וודאי משום דמה שאמר הקל הקדוש לא חשיב קלקול כלל ואין צריך לעוקרו כדי לתקן קלקולו אלא שצריך לומר המלך

⁵ ואפשר עוד דס"ל דלא שייך כלל ביטול בתפלה בתכ"ד שאינו חלות כמקח וממכר וכדומה וצ"ע, ויעויין בקצוה"ח סימן כ"ח ס"ק ח' בד"ה "והנה אחי" ובאור שמוח פרק ד' מנחלות שנחלקו אי מהני חזרה בתכ"ד בשבועה לשעבר יעו"ש.

יבואר שאם אמר ברוך אתה הקל הקדוש המלך הקדוש יצא אפי' לא אמר השם

והנה העירני ח"א דאם יאמר 'ברוך אתה הקל הקדוש' יצא יד"ח, ואף שבשאר ברכות אם יאמר 'ברוך אתה חונן הדעת' לא יצא, מ"מ בהקל הקדוש יצא יד"ח משום דהזכיר שם השם, וכמו שנפסק בשו"ע (סי' קפ"ז) דאם אמר 'ברוך רחמנא מלכא דעלמא מרא דהאי פיתא' יצא אף ששינה ממטבע שטבעו חכמים ה"נ כאן שאמר 'ברוך אתה הקל הקדוש', [ואם יאמר 'ברוך אתה הקל הקדוש המלך הקדוש' אי אמרינן דחשיב כעקירה להקל הקדוש לא יצא שהרי לא אמר השם בברכה, אבל אי נימא שאינו אלא תוספת בברכה שפיר יצא שהרי הזכיר את השם בברכה, וכמשנ"ת].

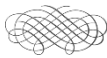
יבואר אם בירך בורא מאורי האש מיני בשמים ויצא יד"ח מאורי האש אם המיני בשמים הוא הפסק בין בפה"ג לשתיית הכוס

איתא במשנה ברורה סימן רט ס"ק ו' וז"ל 'כתבו האחרונים מי שאומר אחר ברכת היין בורא מאורי האש וזכר שצריך להקדים בשמים וסיים בורא

מיני בשמים יצא ידי בשמים וחזור ומברך בא"י אמ"ה בורא מאורי האש ודוקא כשנתכוין בשעת הזכרת שם ומלכות על הבשמים שנקט בידו ונכשל בלשונו ואמר בורא מאורי האש אבל כשנתכוין על האש יצא ידי ברכת מאורי האש ואח"כ מברך ברכה אחרת על הבשמים דהא על האש ג"כ צריך לברך והסדר אינו מעכב, עכ"ל, והעירוי שהרי מה שאמר מיני בשמים אחר מאורי האש הוא מיותר והוא הפסק בין הבפה"ג לשתיית הכוס.

ולמשנ"ת נראה שכמו שאפשר להוסיף שבח באמצע הברכה ואינו הפסק בברכה הכי נמי אם הוסיף שבח אחר הברכה הרי הוא כחלק מן הברכה ואינו הפסק ולהכי הגם שאמר מיני בשמים לבסוף כיון שיצא בברכה זו שהיא מאורי האש והוסיף לבסוף מיני בשמים אינו הפסק ומצטרף להברכה.

אע"פ שיש לחלק בזה כיון שאינו צריך לו אחר שכבר בירך כראוי ולא דמי למי שטעה והוסיף אחר כך מה שצריך להברכה שמצטרף להברכה מכל מקום נראה דלא שניא ושפיר מצטרף ואינו הפסק וצ"ע.



בעניין גדולה לגימא שמשרה שכינה אפי' על עובדי הבעל

וביוה"כ קוראין בהפטרות תוכחה של ישעיהו הנביא, ומה אומר לנו הנביא ישעיהו ועל מה מוכיח את ישראל, הלא זה צום אבחרוהו הלא פרום לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית כי תראה ערים וכיסו ובושרך לא תתעלם, ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע, וכל זה תיקנו לנו לקרוא ביוה"כ, שזה רצונו יתברך שנתקן עצמיו.

ושמעתי שרבינו הגר"ל שמואלביץ זצ"ל אמר שתכלית המוסר הוא שבחור שיהיה בחדר אוכל ויהיה שם שני מנות האחת גדולה והאחת קטנה שיתן הגדולה לחבירו וכוונתו שהתכלית הוא שיבין שהנתנה לחבירו הוא הלקיחה לעצמו הגדולה ביותר שיכול לקחת מהעולם הזה,

וידוע שאמר הגר"ל שמואלביץ זצ"ל שההנאה הבלעדית שאדם יכול ליהנות בעולם הזה שאינו יכול ליהנות כמותה בעולם הבא היא הנאת הנתנה שבעולם הבא אי אפשר לתת לחבירו.

והנה אמרו בבבא בתרא (דף ט"ז) ואמר רבי יצחק כל הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות והמפיסו בדברים מתברך כ"א ברכות הנותן פרוטה לעני מתברך בשש ברכות דכתיב הלא פרוש וגו' ועניים מרודים תביא בית (וגו') כי תראה ערים וגו' והמפיסו בדברים מתברך באחת עשרה ברכות שנאמר ותפק לרעב נפשך ונפש נענה תשביע וזרח בחשך אורך ואפלתך כצהרים ונחך ה' תמיד והשביע בצמצאות נפשך וגו' ובני ממך חרבות עולם מוסדי דור דור תקימום וגו'.

וכמה צריך לתת לב בתחלת הזמן שבאים בחורים חדשים לדאוג לצרכיהם ולתת להם הרגשה טובה ולשמחם בדברים ואע"פ שיוצאים שמעוה לפייסם בדברים והעושה הוא משום שדברו בענין זה אבל מוכרח בגמ' שהוא משמח האנשים וכמו ששמעתי מדורי הגר"א קופשין שליט"א וכמו שאמרו בכתובות דף יז עמוד א כיצד מוקדין לפני הכלה וברש"י מה אומרין לפניה, ב"ש אומרים כלה כמות שהיא ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה וכו' אמרו להם ב"ה לב"ש לדבריהם מי שלקח מקח רע מן השוק ישבחנו בעינו או יגנו בעינו הוי אומר ישבחנו בעינו מכאן אמרו חכמים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות, ע"כ, ולכאורה החתן יודע הגמ' ומכל מקום שמוח כשאומרים לו שבחה של כלתו וכן בענינו צריך להתחזק בזה הרבה ולזכות לכל הטוב.

וכמה יש להתחזק בימים הקדושים האלו בלשמוח ולתת לגימא לחבירו וזוכה שתשרה שכינה עליו וכל הברכות שזוכה להם המפיס את חבירו בדברים וזוכה לחסות בצל מי שאמר והיה העולם וזוכה לכתובה וחתימה טובה.



⁷ ובספר בינה לעיתים דרוש יא כתב וז"ל ואני מפרש: כי לא בלבד ייעד לו בכמות הברכות, אלא גם באיכות, לא ראי זה כראי זה. כי הצדקה, עם כל עוצם מעלתה והיותה נמשכה מהתעוררות הרוח, סוף סוף נושאה הוא פועל חמרי ויחסיים אל הגוף, ועל כן אמר: "הלאו פרום לרעב לחמך" וגו' - כשתעשה כל ההטבות האלו לעניים והמוצרכים, וסוף דבר: "מבשרך לא תתעלם" - כל הבא מפאת חלק הבשר והגשם הכלשי נגופיך, אל תתעלם מהם, ואתה עושה עמו פעולות נופניות, כי בזה גם הגוף של העני מקבל התועלת, אבל לא תכנה בזה פעולה נפשית - ודאי שכרך הרבה מאוד; אך לא תעצור כוח לקבל רוב טובה פעם אחת פתע פתאום, אלא מעט מעט, בהדרגה. כי יקרה לך כמי שהיה במקום חושך, לא יוכל לצאת מיד למקום אור גדול, כי תכהיה עינו מראות; וכן אתה, ייבקע אורך כעין השחר שאחר אפלת הלילה, שאין השמש נגלה מיד על הארץ בתוקף אורו, כי לא יוכלו הבריות לסבול, אלא הוא הולך ואור קימנעא קימנעא - כך יהיה האור וההצלחה שלך. אמנם, אם תפעל אצל העניים עם נפשך, שתפק לו נפשך ממש, בדברי ריגוץ ופיוס הבאים מפנימיות הלב והרוח, אשר בזה אתה מושביע גם כן נפשם המעונה והמדוכאה החיה, אז יהיה לך השכר יותר מעולה מאוד; כי לא תצטרך לקבל השפע בהדרגה, אבל יגדל כוחך, שזיריה לך האור בשלמות בחושך עצמו, ובשעת תוקף האפלה יתהוה מיד תכלית האור כעצמו של יום בעת הצהרים, ולא כאור השחר שתחילתו הוא מעט ומתגדל והולך. וזה - בעבור יתרון הפועל הנפשי על הפועל החמרי.

אמרו בסנהדרין (דף ס"ה): שואל אוב היינו ודורש אל המתים דורש למתים כדתניא ודורש אל המתים זה המרעבי עצמו והולך ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח טומאה, וכשהיה רבי עקיבא מגיע למקרא זה היה בוכה ומה המרעבי עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה המרעבי עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה על אחת כמה וכמה אבל מה אעשה שענותיו גרמו לנו שנאמר כי [אם] ענותיכם היו מבדלים ביניכם לבין אלוקים ע"כ.

ובאמת מי שמרעבי עצמו מכל דבר שרועה בו לכבוד ד' יתברך וזכה שתשרה עליו רוח קדושה שהתגברות על רצונותיו וההקרבה להקב"ה את רצונו שיהו עצמותו של האדם וזכה שהקב"ה מתקרב אליו אלא שאינו וזכה במדה זו שתשרה עליו שכינה בגלוי.⁶

ואיתא בסנהדרין (דף ק"ג): אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן קסבא גדולה לגימא שהרחיקה שתי משפחות מישראל שנאמר על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ורבי יוחנן דידה אמר מרחקת את הקרובים ומקרבת את הרחוקים ומעלמות עינים מן הרשעים ומשרה שכינה על נביאי הבעל ושגגתו עולה וזון מרחקת את הקרובים וישבו בלשכת הגזית שנאמר ומשפחות סופרים וישיבי יעבי תרעתיים שמעתי שוכתים המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתוב התם ובני קני חתן משה עלו מעיר התמרים את בני יהודה מדברי יהודה אשר בגב ערד וילך וישב את העם ומעלמות עינים מן הרשעים ממכה ומשרה שכינה על נביאי הבעל מחבירו של עדו הנביא דכתיב ויהי הם ישיבים אל השלחן ויהי דבר ה' אל הנביא אשר השיבו ושגגתה עולה וזון דאמר רב יהודה אמר רב אלמלי הללוהו יהונתן לדוד שתי ככרות לחם לא נהרגה נוב עיר הכהנים ולא נטרד דואג האדמי ולא נהרג שאול ושלשת בניו, ע"כ.

ומבואר דגם מי שחטא והיה נביא שקר וזכה שתשרה עליו שכינה, אע"פ שהמרעבי עצמו לא זכה שתשרה שכינה עליו אבל לגימא היא גדולה יותר.

וביאור הדבר הוא משום שמדת החסד הוא דבק במדותיו יתברך בתכלית שהבורא ברא את עולמו שהרי אמרו עולם חסד יבנה, וכמש"כ ברות רבה פרשה ה' ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלמה מעם ה', א"ר חסא אשר באת לחסות תחת כנפיו, א"ר אבון שמענו שיש כנפים לארץ, שנאמר (ישעיה כ"ד) מכנף הארץ זמירות שמענו, וכנפים לשמש, שנאמר (מלאכי ג') וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא בכנפיה, וכנפים לחיות, שנאמר (יחזקאל ג') וקול כנפי החיות, וכנפים לזכרובים שנאמר כי הכרובים פורשי כנפים, וכנפים לשרפים, שנאמר (ישעיה ו') שרפים עומדים ממעל לו שיש כנפים, בא וראה כמה גדול כחן של צדיקים וכמה גדול כחה של צדקה וכמה גדול כחן של גומלי חסדים שאין חסין לא בצל שחר ולא בצל כנפי ארץ ולא בצל כנפי שמש ולא בצל כנפי חיות ולא בצל כנפי כרובים ולא בצל כנפי שרפים אלא בצל מי שאמר והיה העולם, שנאמר (תהלים ל"ו) מה יקר חסדך אלוקים וגו'.

⁶ ובספר רוח חיים בסוף המשנה כל ישראל בהערה של ר' יצחק מוואליץ, ובספר הגר"א על רות בתחלתו מש"כ בעניין הפורש ומגביל עצמו מתענוגי העולם וזכה להרבות אצלו חשקת התורה וחשקת אהבת הבורא יתברך.

וז"ל הגר"א שם ולענין תאות הגוף החיצוני צריך לצמצם ולהתנגח במדת הדין כנ"ל וכאשר מצמצם תאות גופו הוא מגביר עליו כח החסד לנשמתו להתקרב ליוצרה יתברך כי בלתי זה אי אפשר להשיג תשוקת נפשו הפנימית אם לא בהכנעת גופו החיצון וכן להיפוך ח"ו כשנתון מקום למלאות תאוותיו הגופניות מגביר עליו כח הדין עד שלא תוכל נשמתו לעלות למדרגתה ועל ידי החסד שעושה עם נשמתו וזכה ומזכה את הרבים שיאצל מאתו יתברך חסדו ולהשפיע על בראויו ולהטיב להם בכל מיני דמיטש ועל דרך זה מלאכי ג' והבאתם את המעשר כו' בחנוני נא בואת אם לא אפתח לכם ארובות השמים כו' עד בלי די כי ידוע שהגוף והנשמה נקראים שמים וארץ בדרשת חז"ל, וכו' עכ"ל, וכל משהו שהאדם פורש מתענוגים לכבודו יתברך הרי הוא וזכה להשרות שכינה עליו.